

Kohtulahendite kogumik

EUROOPA KOHTU OTSUS (neljas koda)

19. mai 2022*

Eelotsusetaotlus – Õiguslane koostöö kriminaalajades – Direktiiv (EL) 2016/343 – Artikkel 8 – Õigus viibida kohtulikult arutelul – Teavitamine kohtulikult arutelust – Võimatus süüdistatava asukohta pädevate asutuste mõistlikele pingutustele vaatamata kindlaks teha – Tagaselja kohtumenetluse läbiviimise ja süüdimõistmise võimalus – Artikkel 9 – Õigus uuele kohtulikule arutelule või muule õiguskaitsevahendile, mis võimaldab asja uuesti sisuliselt läbi vaadata

Kohtuasjas C-569/20,

mille ese on ELTL artikli 267 alusel Spetsializiran nakazatelen sadi (kriminaalajade erikohus, Bulgaaria) 27. oktoobri 2020. aasta otsusega esitatud eelotsusetaotlus, mis saabus Euroopa Kohtusse 30. oktoobril 2020, kriminaalajades järgmise isiku suhtes:

IR,

menetluses osales:

Spetsializirana prokuratura,

EUROOPA KOHUS (neljas koda),

koosseisus: koja president C. Lycourgos (ettekandja), kohtunikud S. Rodin, J.-C. Bonichot, L. S. Rossi ja O. Spineanu-Matei,

kohtujurist: J. Richard de la Tour,

kohtusekretär: A. Calot Escobar,

arvestades kirjalikku menetlust,

arvestades seisukohti, mille esitas:

– Euroopa Komisjon, esindajad: M. Wasmeier ja I. Zaloguin,

olles 13. jaanuari 2022. aasta kohtuistungil ära kuulunud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

* Kohtumenetluse keel: bulgaaria.

otsuse

- 1 Eelotsusetaotlus puudutab seda, kuidas tõlgendada Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta direktiivi (EL) 2016/343, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikul arutelul (ELT 2016, L 65, lk 1), artikleid 8 ja 9, nõukogu 13. juuni 2002. aasta raamotsuse 2002/584/JSK Euroopa vahistamismääruse ja liikmesriikidevahelise üleandmiskorra kohta (EÜT 2002, L 190, lk 1; ELT eriväljaanne 19/06, lk 34), muudetud nõukogu 26. veebruari 2009. aasta raamotsusega 2009/299/JSK (ELT 2009, L 81, lk 24) (edaspidi „raamotsus 2002/584“), artiklit 4a ja Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta“) artiklit 47.
- 2 Taotlus on esitatud kriminaalmenetluses, mida on alustatud IRi suhtes seoses tegudega, mis võivad endast kujutada maksukuritegusid, mille eest karistatakse vabadusekaotuslike karistustega.

Õiguslik raamistik

Liidu õigus

- 3 Direktiivi 2016/343 põhjendustes 9, 10, 33, 35–39, 42, 43 ja 47 on märgitud:
 - „(9) Käesoleva direktiivi eesmärk on tugevdada õigust õiglasele kohtulikule arutamisele kriminaalmenetluses, sätestades ühised miinimumnormid, mis käsitlevad süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kohtulikul arutelul.
 - (10) Käesoleva direktiivi eesmärk on kahtlustatavate ja süüdistatavate menetlusõiguste kaitse ühiste miinimumnormide kehtestamisega suurendada liikmesriikide usaldust üksteise kriminaalõiguse süsteemide vastu [...].
 - [...]
 - (33) Õigus õiglasele kohtulikule arutamisele on üks demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtteid. Kahtlustatava ja süüdistatava õigus viibida kohtulikul arutelul tugineb sellele õigusele ja see tuleks tagada kogu [Euroopa L]iidus.
 - [...]
 - (35) Kahtlustatava ja süüdistatava õigus viibida kohtulikul arutelul ei ole absoluutne. Teatavatel tingimustel peaksid kahtlustatav ja süüdistatav saama sellest õigusest selge sõnaga või vaikimisi, kuid ühemõtteliselt, loobuda.
 - (36) Teatavatel asjaoludel peaks olema võimalik otsustada kahtlustatava või süüdistatava süü või süütuse üle vaatamata asjaolule, et asjaomane isik ei viibi kohtulikul arutelul. Nii võib see olla juhul, kui kahtlustatavale või süüdistatavale teatati õigel ajal kohtulikust arutelust ja mitteilmumise tagajärgedest ning ta ei ilmu sellest hoolimata kohale. Kahtlustatava või süüdistatava teavitamine kohtulikust arutelust peaks tähendama seda, et ta kutsutakse sinna isiklikult või kõnealusele isikule antakse ametlik teave kohtuliku arutelu toimumise aja ja koha kohta muul viisil, mis võimaldab tal kohtulikust arutelust teada saada.

Kahtlustatava või süüdistatava teavitamine mitteilmumise tagajärgedest peaks tähendama eelkõige seda, et isikule on teatatud, et otsus võidakse teha ka siis, kui ta ei ilmu kohtulikule arutelule.

- (37) Kohtulik arutelu, mille tulemus võib olla süüdimõistev otsus või õigeksmõistev otsus, võib samuti toimuda kahtlustatava või süüdistatava puudumisel, kui kõnealust isikut on kohtulikust arutelust teavitatud ja ta on andnud volituse enda valitud või riigi poolt määratud kaitsjale ennast kohtulikul arutelul esindada ning viimane esindab kahtlustatavat või süüdistatavat kohtulikul arutelul.
- (38) Selleks et teha kindlaks, kas teabe edastamiseks kasutatud viis on piisav, et tagada isiku teadlikkus kohtulikust arutelust, tuleks asjakohasel juhul pöörata erilist tähelepanu ka sellele, kui kohusetundlikult on ametiasutused tegelenud asjaomase isiku teavitamisega ja kui kohusetundlikult on asjaomane isik toiminud, et saada kätte talle adresseeritud teave.
- (39) Kui liikmesriigid võimaldavad viia kohtuliku arutelu läbi kahtlustatava või süüdistatava puudumisel, kuid tingimusi otsuse tegemiseks juhul, kui asjaomane kahtlustatav või süüdistatav puudub, ei ole olnud võimalik täita, kuna kahtlustatava või süüdistatava asukohta ei ole olnud võimalik mõistlikele pingutustele vaatamata kindlaks teha, näiteks seetõttu, et asjaomane isik on põgenenud, peaks siiski olema võimalik teha otsus kahtlustatava või süüdistatava puudumisel ja kõnealune otsus täitmisele pöörata. Kõnealusel juhul peaksid liikmesriigid tagama, et kahtlustatava või süüdistatava otsusest teavitamisel, eelkõige siis, kui nad tabatakse, tuleks neid teavitada ka võimalusest otsus vaidlustada ja õigusest taotleda uut kohtulikku arutelu või muud õiguskaitsevahendit. [...]

[...]

- (42) Liikmesriigid peaksid tagama, et käesoleva direktiivi rakendamisel, eriti mis puudutab õigust viibida kohtulikul arutelul ja õigust taotleda uut kohtulikku arutelu, võetakse arvesse kaitsetute isikute erivajadusi. Komisjoni 27. novembri 2013. aasta soovitus (mis käsitleb kahtlustatavate või süüdistatavate haavatavate isikute menetluslikke tagatise kriminaalmenetluses) [(ELT 2013, C 378, lk 8)] kohaselt tuleks kaitsetute isikutena käsitada kõiki kahtlustatavaid ja süüdistatavaid, kes ei ole oma vanuse, vaimse või füüsilise seisundi või mis tahes puude tõttu võimelised kriminaalmenetlusest aru saama või selles tõhusalt osalema.
- (43) Lapsed on kaitsetud ja neile tuleks tagada eri kaitse tase. Seetõttu tuleks seoses mõne käesolevas direktiivis sätestatud õigusega luua menetluslikud eritagatised.

[...]

- (47) Käesolev direktiiv on kooskõlas hartas ning [4. novembril 1950 Roomas alla kirjutatud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis (edaspidi „EIÕK“)] tunnustatud põhiõiguste ja põhimõtetega, nagu piinamise ning ebainimliku või alandava kohtlemise keeld, õigus vabadusele ja turvalisusele, õigus austusele era- ja perekonnaelu vastu, õigus isikupuutumatusse, lapse õigused, puudega inimeste lõimimine ühiskonda, õigus tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele, süütuse presumpatsioon ja kaitseõigus. Eriti tuleks arvesse võtta [ELL] artiklit 6, mille kohaselt liit

tunnustab hartas sätestatud õigusi, vabadusi ja põhimõtteid ning mille kohaselt on konventsiooniga tagatud ja liikmesriikide ühistest põhiseaduslikest tavadest tulenevad põhiõigused liidu õiguse üldpõhimõtted.“

4 Direktiivi artikkel 1 „Reguleerimisese“ sätestab:

„Käesolevas direktiivis sätestatakse ühised miinimumnormid, mis käsitlevad

- a) süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte kriminaalmenetluses,
- b) õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulik arutelul.“

5 Direktiivi artikkel 8 „Õigus viibida kohtulik arutelul“ sätestab:

„1. Liikmesriigid tagavad, et kahtlustataval ja süüdistataval on õigus viibida kohtulik arutelul.

2. Liikmesriigid võivad näha ette, et kohtulik arutelu, mille tulemusena otsustatakse kahtlustatava või süüdistatava süü või süütuse üle, võib toimuda ilma tema kohalviibimiseta, kui

- a) kahtlustatavat või süüdistatavat teavitati õigel ajal kohtulikust arutelust ja mitteilmumise tagajärgedest või
- b) kahtlustatavat või süüdistatavat, keda on kohtulikust arutelust teavitatud, esindab volitatud kaitsja, kelle on valinud kahtlustatav või süüdistatav või kelle on määranud riik.

3. Lõike 2 kohaselt tehtud otsuse saab kahtlustatava või süüdistatava suhtes täitmisele pöörata.

4. Kui liikmesriigid võimaldavad viia läbi kohtulikku arutelu kahtlustatava või süüdistatava puudumisel, kuid käesoleva artikli lõikes 2 sätestatud tingimusi ei ole võimalik täita, kuna kahtlustatava või süüdistatava asukohta ei ole võimalik mõistlikele pingutustele vaatamata kindlaks teha, võivad liikmesriigid ette näha, et otsuse saab siiski teha ja täitmisele pöörata. Sellisel juhul tagavad liikmesriigid, et kahtlustatava või süüdistatava otsusest teavitamisel, eelkõige siis, kui nad tabatakse, teavitatakse neid ka võimalusest asjaomane otsus vaidlustada ja õigusest taotleda artikli 9 kohaselt uut kohtulikku arutelu või muud õiguskaitsevahendit.

[...]“.

6 Direktiivi artikkel 9 „Õigus taotleda uut kohtulikku arutelu“ on sõnastatud järgmiselt:

„Liikmesriigid tagavad, et kui kahtlustatav või süüdistatav ei viibinud teda puudutaval kohtulik arutelul ja artikli 8 lõikes 2 sätestatud tingimused ei olnud täidetud, on asjaomasel isikul õigus uuele kohtulikule arutelule või muule õiguskaitsevahendile, mis võimaldab kohtuasja, sealhulgas uued tõendid, uuesti sisuliselt läbi vaadata, mis võib viia algse otsuse tühistamiseni. Sellega seoses tagavad liikmesriigid, et asjaomasel kahtlustataval ja süüdistataval on õigus kohal viibida ja kooskõlas riigisiseste menetlusnormidega tõhusalt osaleda ning kasutada kaitseõigust.“

Bulgaaria õigus

7 Kriminaalmenetluse seadustiku (Nakazatelno-protsesualen kodeks, edaspidi „NPK“) artikli 55 lõige 1 näeb ette:

„[...] Süüdistataval on järgmised õigused: [...] osaleda kriminaalmenetluses [...]“.

8 NPK artikli 94 lõiked 1 ja 3 sätestavad:

„1. Kaitsja osalemine kriminaalmenetluses on kohustuslik, kui:

[...]

8. asja kohtulik arutelu toimub süüdistatava kohalolekuta;

[...]

3. Kui kaitsja osalemine on kohustuslik, määrab pädev asutus esindajaks advokaadi.“

9 NPK artikli 247 b lõige 1 eelotsusetaotluse esitamise ajal kehtinud redaktsioonis näeb ette:

„[...] Süüdistusakti kättetoimetamisega teavitatakse süüdistatavat eelistungi toimumiseks määratud kuupäevast [...], tema õigusest ilmuda koos enda valitud advokaadiga ja võimalusest kasutada artikli 94 lõikes 1 osutatud juhtudel määratud advokaati ning sellest, et asja võib arutada ja lahendada ilma tema kohalviibimiseta vastavalt artiklile 269.“

10 NPK artikkel 269 näeb ette:

„1. Süüdistatava kohalolek kohtulik arutelul on kohustuslik, kui teda süüdistatakse raskes kuriteos.

[...]

3. Kui see ei takista objektiivse tõe väljaselgitamist, võib asja arutada ilma süüdistatava kohalviibimiseta, kui:

1) isik ei asu aadressil, mille ta on märkinud, või ta on aadressi muutnud ilma pädevat asutust sellest teavitamata;

2) tema elukoht Bulgaarias ei ole teada ja seda ei ole põhjaliku otsingu tulemusena kindlaks tehtud;

[...]“.

11 NPK artikli 423 lõige 1 eelotsusetaotluse esitamise ajal kehtinud redaktsioonis sätestab:

„[...] Tagaselja süüdimõistetu võib kuue kuu jooksul alates jõustunud süüdimõistvast kohtuotsusest teadasaamisest või teise riigi poolt tema tegelikust Bulgaaria Vabariigile üleandmisest taotleda kriminaalmenetluse uuendamist, tuginedes asjaolule, et ta ei osalenud kriminaalmenetluses. Taotlus rahuldatakse, välja arvatud esiteks juhul, kui süüdimõistetu oli põgenenud pärast eelmenetluses süüdistuse esitamist, mille tagajärjel ei olnud võimalik artikli 247 b lõike 1 kohast menetlust läbi viia,

või teiseks juhul, kui kõnealune menetlus viidi läbi, kuid pärast seda jättis süüdistatav ilma mõjuva põhjuseta kohtuistungile ilmumata.“

- 12 NPK artikli 425 lõike 1 punkt 1 on sõnastatud järgmiselt:

„Kui kohus leiab, et uuendamise taotlus on põhjendatud, võib ta süüdimõistva kohtuotsuse tühistada [...] ja saata asja uueks läbivaatamiseks, märkides, millisest etapist tuleb alustada asja uuesti läbivaatamist.“

Põhikohtuasi ja eelotsuse küsimused

- 13 Spetsializirana prokuratura (eriprokuratuur, Bulgaaria) alustas kriminaalmenetlust IRi suhtes, keda süüdistati osalemises organiseeritud kuritegelikus rühmituses, mille eesmärk oli toime panna maksukuritegusid, mis on karistatavad vabadusekaotuslike karistustega.
- 14 Süüdistusakt toimetati IRile isiklikult kätte.
- 15 Pärast seda kättetoimetamist teatas IR aadressi, millel saab temaga ühendust võtta. Kuid kriminaalmenetluse kohtuliku uurimise etapi alustamise ajal, eriti kui eelotsusetaotluse esitanud kohus Spetsializiran nakazatelen sad (kriminaalasjade erikohus, Bulgaaria) üritas teda kohtuistungile kutsuda, teda sellelt aadressilt ei leitud. See kohus määras omal algatusel advokaadi, kes ei ole siiski IRiga ühendust võtnud.
- 16 Kuna IRile teatavaks tehtud süüdistusakt oli õigusvastane, tunnistati see tühiseks ja menetlus lõpetati selle tagajärjel. Seejärel koostati uus süüdistusakt ja uuendati menetlus. Sel korral otsiti IRi taas, sealhulgas tema pereliikmete, endiste tööandjate ja mobiiltelefonioperaatorite kaudu, kuid tema asukohta ei õnnestunud kindlaks teha.
- 17 Eelotsusetaotluse esitanud kohus järeldab sellest, et IR põgenes. See kohus leiab, et neil asjaoludel võib asjas kohtuotsuse teha ilma IRi kohalviibimiseta. Tal tekib siiski küsimus, kas selline olukord kuulub direktiivi 2016/343 artikli 8 lõike 2 kohaldamisalasse või on tegemist direktiivi artikli 8 lõikes 4 viidatud olukorraga. On oluline, et see küsimus lahendataks, kuna kriminaalkohus, kes teeb tagaseljaotsuse, peab märkima, millist liiki tagaseljamenetlust läbi viiakse, et asjaomast isikut teavitataks nõuetekohaselt menetluslikest tagatistest, sealhulgas edasikaebamise võimalustest, mis tal on vastavalt direktiivi 2016/343 sätetele, mille kohaldamisalasse kõnealune menetlus sisuliselt kuulub.
- 18 On aga ebaselge, millised menetluslikud tagatised peavad olema süüdistataval niisuguses olukorras, nagu on kõne all eelotsusetaotluse esitanud kohtu menetluses olevas kohtuasjas, kus see isik põgenes pärast esimese süüdistusakti teatavakstegemist ja enne kriminaalmenetluse kohtuliku etapi alustamist. Lisaks märgib eelotsusetaotluse esitanud kohus, et ei saa välistada, et IR leitakse ja vahistatakse mõne teise liikmesriigi territooriumil ning antakse Bulgaaria ametiasutustele üle Euroopa vahistamismääruse alusel. Seetõttu oleks vaja tõlgendada nii direktiivi 2016/343 kui ka raamotsust 2002/584.

19 Neil asjaoludel otsustas Spetsializiran nakazatelen sad (kriminaalasjade erikohus) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

„1. Kas direktiivi [2016/343] artikli 8 lõike 2 punkti b koostoimes põhjendustega 36–39 ja [raamotsuse 2002/584] artikli 4a lõike 1 punkti b koostoimes [raamotsuse 2009/299] põhjendustega 7–10 tuleb tõlgendada nii, et viidatud sätted hõlmavad olukorda, kus süüdistatavat on tema vastu esitatud süüdistusest selle algsel kujul teavitatud, seejärel ei ole aga süüdistatava põgenemise tõttu tegelikult võimalik süüdistatavat kohtulikust arutamisest teavitada ning süüdistatavat esindab määratud advokaat, kellega süüdistataval ei ole mingit kontakti?

2. Kui eespool sõnastatud küsimusele vastatakse eitavalt:

Kas direktiivi [2016/343] artikliga 9 koostoimes artikli 8 lõike 4 teise lausega ja [raamotsuse 2002/584] artikli 4a lõikega 3 koostoimes artikli 4a lõike 1 punktiga d on kooskõlas riigisisene õigusnorm ([NPK] artikli 423 lõiked 1 ja 5), mille kohaselt ei ole süüdistatava osavõtuta tehtud kohtueelse uurimise toimingute ja süüdistatava osavõtuta tehtud süüdimõistva otsuse vastu ette nähtud õiguskaitset, kui süüdistatav on pärast algsest süüdistusest teadasaamist põgenenud, mistõttu ei saanud talle teada anda kohtuliku arutamise kuupäeva ega kohta ning selgitada kohtusse ilmumata jätmise tagajärgi?

3. Kui eespool sõnastatud küsimusele vastatakse eitavalt:

Kas direktiivi [2016/343] artiklil 9 koostoimes harta artikliga 47 on vahetu õigusmõju?“

Eelotsuse küsimuste analüüs

Vastuvõetavus

20 Väljakujunenud kohtupraktika kohaselt lähtutakse eeldusest, et liidu õiguse tõlgendamist puudutavad küsimused, mille liikmesriigi kohus on esitanud õiguslikus ja faktilises raamistikus, mille ta on määratlenud omal vastutusel ja mille paikapidavuse kontrollimine ei ole Euroopa Kohtu ülesanne, on asjakohased. Euroopa Kohus võib keelduda liikmesriigi kohtu esitatud eelotsusetaotlusele vastamast üksnes juhul, kui on ilmne, et taotletaval liidu õiguse tõlgendusel puudub igasugune seos põhikohtuasja faktiliste asjaolude või esemega, kui probleem on hüpoteetiline või kui Euroopa Kohtule ei ole teada vajalikke faktilisi või õiguslikke asjaolusid, et anda talle esitatud küsimustele tarvilik vastus (25. novembri 2021. aasta kohtuotsus Finanzamt Österreich (arenguabitöötaja perehüvitis), C-372/20, EU:C:2021:962, punkt 54 ja seal viidatud kohtupraktika).

21 Ent nagu kohtujurist oma ettepaneku punktis 26 märkis, ei puuduta põhikohtuasi ei põhi- ega kõrvalküsimusena Euroopa vahistamismääruse kehtivust ega täitmist. Kuigi eelotsusetaotluse esitanud kohus rõhutas küll, et ei saa välistada, et IRI asukoht tehakse tulevikus kindlaks teise liikmesriigi territooriumil ning ta peetakse kinni ja antakse sellise vahistamismääruse alusel Bulgaaria ametivõimudele üle, nähtub Euroopa Kohtule esitatud toimiku materjalidest selgelt, et sellist olukorda ei ole kriminaalmenetluses, mille käigus on käesolev eelotsusetaotlus esitatud.

22 Seega on faktiline olukord, millele eelotsusetaotluse esitanud kohus viitab, hüpoteetiline.

- 23 Sellest järeldub, et eelotsusetaotlus on raamotsuse 2002/584 tõlgendamist puudutavas osas vastuvõetamatu.

Sisulised küsimused

- 24 Oma küsimustega, mida tuleb analüüsida koos, palub eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt selgitada, kas direktiivi 2016/343 artikleid 8 ja 9 tuleb tõlgendada nii, et süüdistatav isik, kelle asukohta ei ole pädevatel riigiasutustel vaatamata mõistlikele pingutustele õnnestunud kindlaks teha ja kellele nendel asutustel ei ole seetõttu õnnestunud kätte toimetada tema suhtes läbiviidava menetlusega seotud teavet, võidakse kohtu alla anda ja vastaval juhul tagaselja süüdi mõista, ilma et tal oleks pärast selle süüdimõistva kohtuotsuse teatavakstegemist võimalik tugineda otseselt õigusele taotleda uut kohtulikku arutelu, mis on ette nähtud kõnealuses direktiivis, või kasutada samaväärset õiguskaitsevahendit, mis võimaldab asja uut läbivaatamist tema juuresolekul.
- 25 Sellega seoses tuleb kõigepealt märkida, et direktiivi 2016/343 eesmärk on vastavalt selle artiklile 1 kehtestada ühised miinimumnormid kriminaalmenetluse teatavate aspektide kohta, mille hulgas on „[õigus] viibida [...] kohtulikult arutelul“. Nagu direktiivi põhjendus 33 sõnaselgelt kinnitab, on see õigus lahutamatu osa põhiõigusest õiglasele kohtulikule arutamisele.
- 26 Direktiivi artikli 8 lõige 1 paneb liikmesriikidele kohustuse tagada nimetatud õiguse järgimine. Selle artikli lõigete 2 ja 4 kohaselt võivad liikmesriigid siiski teatavatel tingimustel ette näha tagaselja kohtuliku arutamise.
- 27 Selles kontekstis näeb direktiivi 2016/343 artikkel 9 ette, et liikmesriigid peavad tagama, et kui selline kohtulik arutelu viiakse läbi isegi siis, kui direktiivi artikli 8 lõikes 2 sätestatud tingimused ei ole täidetud, on asjaomasel isikul „õigus uuele kohtulikule arutelule või muule õiguskaitsevahendile, mis võimaldab kohtuasja [...] uuesti sisuliselt läbi vaadata, mis võib viia algse otsuse tühistamiseni“ (edaspidi „õigus uuele kohtulikule arutamisele“). Nagu on täpsustatud direktiivi artikli 8 lõikes 4, on sellisel juhul oluline, et selle otsuse teatavakstegemisel teavitatakse asjaomast isikut nii õigusest uuele kohtulikule arutamisele kui ka võimalusest tagaseljaotsus vaidlustada.
- 28 Kuna direktiivi 2016/343 artikli 8 lõikes 4 ja artiklis 9 on tingimusteta ja piisavalt täpselt sätestatud õiguse uuele kohtulikule arutamisele kohaldamisala ning selle ulatus, tuleb asuda seisukohale, et neil sätetel on vahetu õigusmõju. Seega võib iga isik, kellel on õigus uuele kohtulikule arutamisele, tugineda sellele õigusele asjaomase liikmesriigi vastu liikmesriigi kohtutes, kui see liikmesriik on jätnud selle direktiivi oma õiguskorda üle võtmata talle antud tähtaja jooksul või kui ta ei ole seda nõuetekohaselt üle võtnud (vt selle kohta 25. juuli 2018. aasta kohtuotsus Alheto, C-585/16, EU:C:2018:584, punktid 98 ja 99).
- 29 Nagu samuti nendest sätetest üheselt nähtub, on see õigus ette nähtud isikutele, kelle suhtes toimub tagaselja kohtulik arutelu, isegi juhul, kui direktiivi artikli 8 lõikes 2 ette nähtud tingimused ei ole täidetud.
- 30 Seega, kui artikli 8 lõikes 2 sätestatud tingimused on täidetud, võidakse tagaselja toimuva kohtuliku arutelu tulemusel teha otsus, mis võidakse vastavalt sama artikli lõikes 3 sätestatud täitmisele pöörata, ilma et asjaomane liikmesriik peaks ette nägema õiguse uuele kohtulikule arutamisele.

- 31 Sellest tuleneb, et tagaselja süüdimõistetult võib võtta õiguse uuele kohtulikule arutamisele üksnes siis, kui on täidetud direktiivi 2016/343 artikli 8 lõikes 2 sätestatud tingimused, mille sisu tuleb täpsustada.
- 32 Vastavalt Euroopa Kohtu väljakujunenud praktikale tuleb liidu õigusnormi tõlgendamisel arvesse võtta mitte ainult selle sõnastust, vaid ka konteksti ja selle õigusaktiga taotletavaid eesmärke, mille osa säte on (vt selle kohta 17. novembri 1983. aasta kohtuotsus *Merck*, 292/82, EU:C:1983:335, punkt 12, ja 28. jaanuari 2021. aasta kohtuotsus *Spetsializirana prokuratura* (õiguste deklaratsioon), C-649/19, EU:C:2021:75, punkt 42). Selleks tuleb arvesse võtta eelkõige asjaomase liidu õigusakti põhjendusi, kuna need on olulised tõlgendamisjuhised, mis võivad selgitada akti koostaja tahet (vt selle kohta 19. detsembri 2019. aasta kohtuotsus *Puppinck jt vs. komisjon*, C-418/18 P, EU:C:2019:1113, punkt 75).
- 33 Mis puudutab direktiivi 2016/343 artikli 8 lõike 2 sõnastust, siis tuleb märkida, et sellest tuleneb, et selles sättes kehtestatud tingimuste täitmine tähendab kas seda, et asjaomast isikut teavitatakse õigel ajal kohtulikust arutelust ja tagajärgedest, mis tulenevad kohtusse ilmumata jätmisest, või et teda lihtsalt teavitatakse kohtulikust arutelust, kui teda esindab tema enese volitatud või riigi määratud advokaat.
- 34 Nagu kohtujurist oma ettepaneku punktis 34 märkis, põhineb direktiivi 2016/343 artikli 8 lõigetes 2 ja 3 liikmesriikidele antud võimalus viia juhul, kui artikli 8 lõikes 2 ette nähtud tingimused on täidetud, kohtulik arutelu läbi tagaselja ja pöörata otsus täitmisele, nägemata ette õigust uuele kohtulikule arutamisele, eeldusel, et selles lõikes 2 nimetatud olukorras loobus nõuetekohaselt teavitatud isik vabatahtlikult ja ühemõtteliselt kasutamast oma õigust viibida kohtuistungil.
- 35 Seda kinnitab direktiivi põhjendus 35, milles on märgitud, et asjaomane isik võib sõnaselgelt või vaikimisi, kuid ühemõtteliselt loobuda õigusest viibida kohtulik arutelul. See põhjendus, mis võimaldab mõista direktiivi artikli 8 lõikes 2 sätestatud tingimuste konteksti, täpsustab, et kuigi õigus viibida kohtulik arutelul ei ole absoluutne, on võimalus teha tagaseljaotsus, ilma et oleks vaja asjaomase isiku taotlusel hiljem korraldada uut kohtulikku arutelu, siiski piiratud olukordadega, kus see isik on vabatahtlikult jätnud teda puudutaval kohtulik arutelul osalemata.
- 36 Mis puudutab direktiivi 2016/343 artikli 8 lõike 2 teleoloogilist tõlgendamist, siis tuleb märkida, et käesoleva kohtuotsuse punktis 34 esitatud eeldus tagab selle direktiivi eesmärgi järgimise, milleks on – nagu on märgitud direktiivi põhjendustes 9 ja 10 – tugevdada õigust õiglasele kohtulikule arutamisele kriminaalmenetluses, suurendades liikmesriikide usaldust üksteise kriminaalõiguse süsteemide vastu.
- 37 Seda eesmärki arvestades tuleb selle direktiivi sätteid, mis käsitlevad õigust viibida kohtulik arutelul ja õigust uuele kohtulikule arutamisele, tõlgendada viisil, mis tagab kaitseõiguste järgimise, vältides samas seda, et isik, kes on küll kohtulikust arutelust teadlik, aga on sõnaselgelt või vaikimisi, kuid ühemõtteliselt loobunud teda puudutaval kohtulik arutelul osalemast, võiks pärast tagaselja süüdimõistmist nõuda uut kohtulikku arutelu ja seeläbi õigusi kuritarvitades pärssida menetluse tõhusust ning nõuetekohast õigusemõistmist.
- 38 Neid sõnastuslikke, kontekstipõhiseid ja teleoloogilisi asjaolusid arvestades tuleb nüüd täpsustada, millistel tingimustel on tagaselja läbi viidud kohtulik arutelu hõlmatud ühega direktiivi 2016/343 artikli 8 lõikes 2 nimetatud olukordadest, see tähendab olukorraga, kus asjaomane isik on vaikimisi, kuid ühemõtteliselt loobunud kasutamast oma õigust viibida teda puudutaval kohtulik

arutelul, kuna ta ei ilmu kohale vaatamata sellele, et teda tuleb pidada „õigel ajal kohtulikust arutelust [teavitatuks]“, ja teda kas esindab määratud advokaat või on teda teavitatud ilmumata jätmise tagajärgedest.

- 39 Mis puudutab teavet kohtuliku arutelu kohta, siis nähtub direktiivi 2016/343 põhjendusest 36, et liidu seadusandja tahe oli asuda seisukohale, et asjaomast isikut on nõuetekohaselt teavitatud, kui ta õigel ajal „kutsutakse sinna isiklikult“ või talle „antakse ametlik teave kohtuliku arutelu toimumise aja ja koha kohta muul viisil, mis võimaldab tal [sellest] teada saada“.
- 40 Sellest põhjendusest nähtub samuti, et seadusandja arvates tähendab see, kui asjaomast isikut teavitatakse kohtusse ilmumata jätmise tagajärgedest, eelkõige seda, et isikule teatatakse õigel ajal, „et otsus võidakse teha ka siis, kui ta ei ilmu kohtulikule arutelule“.
- 41 Järelikult peab liikmesriigi kohus, kellel tuleb hinnata, kas direktiivi 2016/343 artikli 8 lõikes 2 sätestatud tingimused on täidetud, kontrollima, kas asjaomasele isikule on kätte toimetatud ametlik dokument, milles on ühemõtteliselt märgitud kohtulikuks aruteluks määratud kuupäev ja koht ning juhul, kui teda ei esinda volitatud advokaat, ka võimaliku ilmumata jätmise tagajärjed.
- 42 Lisaks on eelotsusetaotluse esitanud kohtu ülesanne kontrollida, kas dokument toimetati kätte õigel ajal ehk kuupäeval, mis on piisavalt kaugel menetluse jaoks määratud kuupäevast, mistõttu asjaomasel isikul oleks võimalik, kui ta otsustab menetluses osaleda, tõhusalt oma kaitset ette valmistada.
- 43 Kohus võib kontrollimisel lähtuda riigisisese õiguses ette nähtud korrast, mille kohaselt toimub kohtusse kutsumine. Sellega seoses tuleb märkida, et direktiivi 2016/343 ainus eesmärk on kehtestada ühised miinimumnormid ning see ei ühtlуста seega kriminaalmenetlust ammendavalt (vt selle kohta eelkõige 28. novembri 2019. aasta kohtuotsus Spetsializirana prokuratura, C-653/19 PPU, EU:C:2019:1024, punkt 28, ja 13. veebruari 2020. aasta kohtuotsus Spetsializirana prokuratura (kohtuistung süüdistatava puudumisel), C-688/18, EU:C:2020:94, punkt 30). Samas ei või niisugune riigisisese õiguses ette nähtud kord kahjustada selle direktiivi eesmärki tagada õiglane menetlus ja võimaldada seega asjaomasel isikul viibida kohtulikult arutelul, mis eeldab võimalust oma kaitset ette valmistada (vt analoogia alusel 23. novembri 2021. aasta kohtuotsus IS (eelotsusetaotluse õigusvastasus), C-564/19, EU:C:2021:949, punkt 128).
- 44 Kui asjaomane isik ei ole saanud kätte käesoleva kohtuotsuse punktis 41 nimetatud ametlikku dokumenti, võib selle isiku suhtes siiski teha tagaseljaotsuse, nagu nähtub direktiivi 2016/343 põhjendusest 39.
- 45 Samas, nagu on märgitud ka selles põhjenduses, tuleb nimetatud isikule anda õigus taotleda uut kohtulikku arutelu selle direktiivi artikli 9 tähenduses, kui direktiivi artikli 8 lõikes 2 sätestatud tingimused ei ole täidetud.
- 46 Järelikult kuuluvad põgenenud süüdistatavad direktiivi 2016/343 artikli 8 lõikes 4 nimetatud juhtumi alla, kui selle direktiivi artikli 8 lõikes 2 sätestatud tingimused ei ole täidetud.
- 47 Seega on selle direktiiviga vastuolus riigisisese õigusnormid, mis välistavad õiguse uuele kohtulikule arutamisele ainuüksi põhjusel, et asjaomane isik on põgenenud ja ametiasutustel ei ole õnnestunud tema asukohta kindlaks teha.

- 48 Ainult siis, kui täpsetest ja objektiivsetest tõenditest ilmneb, et asjaomane isik, keda on ametlikult teavitatud sellest, et teda süüdistatakse kuriteo toimepanemises, teades, et tema suhtes toimub tõenäoliselt kohtulik arutelu, teeb tahtlikult nii, et väldib teate ametlikult kättesaamist kohtuliku arutelu aja ja koha kohta, võib seda isikut – arvestades siiski direktiivi 2016/343 põhjendustes 42 ja 43 silmas peetud kaitsetute isikute erivajadustega – käsitada nii, et teda on kohtulikust arutelust teavitatud ning ta on vabatahtlikult ja ühemõtteliselt loobunud kasutamast oma õigust kohtulikult arutelul viibida. Sellise isiku olukord, kes on saanud piisavalt teavet selle kohta, et peagi toimub teda puudutav kohtulik arutelu, ning kes oma tahtliku tegevusega ja kavatsusega hoida õigusemõistmisest kõrvale takistas ametiasutusi talle käesoleva kohtuotsuse punktis 41 nimetatud dokumendiga õigel ajal ametlikult teatavaks tegemast selle kohtuliku arutelu toimumist, kuulub seega selle direktiivi artikli 8 lõikes 2 nimetatud juhtumi alla.
- 49 Selliste täpsete ja objektiivsete tõendite olemasolu võib tuvastada näiteks juhul, kui isik on kriminaalõiguse valdkonnas pädevatele riigiasutustele vabatahtlikult esitanud vale aadressi või kui ta ei asu enam aadressil, mille ta on esitanud.
- 50 Eespool esitatud direktiivi 2016/343 artikli 8 lõike 2 tõlgendust toetab direktiivi põhjendus 38, mille kohaselt tuleb selleks, et teha kindlaks, kas teabe edastamiseks kasutatud viis on piisav, et tagada isiku teadlikkus kohtulikust arutelust, pöörata erilist tähelepanu ühelt poolt sellele, kui kohusetundlikult on ametiasutused tegelenud asjaomase isiku teavitamisega, ja teiselt poolt sellele, kui kohusetundlikult on asjaomane isik toiminud, et saada see teave kätte.
- 51 See tõlgendus järgib lisaks ka õigust õiglasele kohtulikule arutamisele, millele on viidatud direktiivi 2016/343 põhjenduses 47 ja mis on ära toodud harta artikli 47 teises ja kolmandas lõigus ning artiklis 48, mis vastavad – nagu on täpsustatud selgitustes põhiõiguste harta kohta (ELT 2007, C 303, lk 17) – EIÕK artiklile 6 (vt selle kohta 13. veebruari 2020. aasta kohtuotsus Spetsializirana prokuratura (kohtuistung süüdistatava puudumisel), C-688/18, EU:C:2020:94, punktid 34 ja 35).
- 52 Nagu nähtub Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast, ei takista EIÕK artikli 6 sõnastus ega mõte isikul sõnaselgelt või vaikimisi loobuda õiglase kohtumenetluse tagatistest omal vabal tahtel. Kohtuistungil osalemise õigusest loobumine peab olema ühemõtteliselt tuvastatud ja sellega peavad kaasnema sellise sammu raskusele vastavad minimaalsed tagatised. Lisaks ei tohi see olla vastuolus ühegi olulise avaliku huviga (EIK 1. märtsi 2006. aasta kohtuotsus Sejdovic vs. Itaalia, CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, punkt 86, ja EIK 13. märtsi 2018. aasta kohtuotsus Vilches Coronado jt vs. Hispaania, CE:ECHR:2018:0313JUD005551714, punkt 36).
- 53 Sellest kohtupraktikast nähtub eelkõige, et selline loobumine võib olla tuvastatud juhul, kui on tõendatud, et süüdistatavale on teatatud, et tema suhtes on alustatud kriminaalmenetlust, et ta teab süüdistuse laadi ja põhjust ning ta ei kavatse osaleda kohtulikult arutelul või ta kavatseb menetlusest kõrvale hoida (vt eelkõige EIK 1. märtsi 2006. aasta kohtuotsus Sejdovic vs. Itaalia, CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, punkt 99, ja EIK 23. mai 2006. aasta kohtuotsus Kounov vs. Bulgaaria, CE:ECHR:2006:0523JUD002437902, punkt 48). Niisugune kavatsus on tuvastatav eelkõige siis, kui kohtukutset ei olnud võimalik kätte toimetada aadressi muutumise tõttu, millest süüdistatav ei ole pädevatele asutustele teatanud. Sellisel juhul ei saa asjaomane isik tugineda õigusele uuele kohtulikule arutamisele (vt selle kohta EIK 26. jaanuari 2017. aasta kohtuotsus Lena Atanasova vs. Bulgaaria, CE:ECHR:2017:0126JUD005200907, punkt 52).

- 54 Käesoleval juhul tuleb eelotsusetaotluse esitanud kohtul selleks, et teha kindlaks, kas IRile tuleks anda õigus uuele kohtulikule arutelule või muule õiguskaitsevahendile, mis võimaldab asja sisuliselt uuesti läbi vaadata, kontrollida, lähtudes direktiivi 2016/343 artikli 8 lõike 2 tõlgendusest, mis tuleneb eeltoodud kaalutlustest, kas IRi teavitati õigel ajal kohtuistungis toimumisest, ja kui teda ei esinda volitatud advokaat, siis sellest, millised on võimaliku ilmumata jätmise tagajärjed, ning kas ta loobus vaikimisi, kuid ühemõtteliselt oma õigusest osaleda selle kohtulikule arutelule.
- 55 Sellega seoses tuleb täpsustada, et põhikohtuasjas käsitletava olukorra analüüs võib kuuluda selle direktiivi artikli 8 lõike 2 punktis a nimetatud juhtumi alla.
- 56 Eelotsusetaotlusest nähtub nimelt, et IRile määratud advokaadil ei olnud kordagi kontakti IRiga, kes ei ole ka selle advokaadi määramise kohta seisukohta võtnud. Neil asjaoludel ei saa asuda seisukohale, et IR on seda advokaati direktiivi 2016/343 artikli 8 lõike 2 punkti b tähenduses „volitanud“, mida peab kontrollima eelotsusetaotluse esitanud kohus, võttes arvesse riigisisese õiguse ette nähtud tingimusi. Nagu nähtub selle direktiivi põhjendusest 37, nõuab „volituse“ olemasolu selle direktiivi tähenduses, et asjaomane isik oleks ise volitanud end esindama advokaadi ja vastaval juhul selle, kes on talle määratud.
- 57 Lõpuks tuleb märkida, et Euroopa Kohtule esitatud toimiku materjalidest nähtub, et algne süüdistusakt, mis toimetati IRile isiklikult kätte, tunnistati tühiseks. Uut süüdistusakti, mille põhineb hetkel tagaselja läbiviidav kohtulik arutelu, ei ole IRile isiklikult kätte toimetatud, kuna IR oli pädevatele asutustele teatamata varem lahkunud määramata ajaks kohast, mille aadressi ta oli pärast algse süüdistusakti kättesaamist teatanud ja mida oli nimetanud kohana, kus temaga on võimalik ühendust võtta.
- 58 Eelotsusetaotluses ei ole täpsustatud, kas IRi vastu esitatud süüdistuse laad ja põhjus, nagu need on esitatud uues süüdistusaktis, sealhulgas etteheidetud tegude õigusliku kvalifikatsiooni osas, vastavad algses süüdistusaktis esitatutele. Selles taotluses ei ole ka täpsustatud, kas uue süüdistusakti kättetoimetamine osutus vajalikuks üksnes seetõttu, et algses süüdistusaktis esines vormiviga. Kui eelotsusetaotluse esitanud kohus peaks tuvastama, et uue süüdistusakti sisu vastab algses süüdistusaktile ja et see uus akt, mida ei olnud võimalik IRile isiklikult kätte toimetada, saadeti ja toimetati kohale aadressil, mille ta oli uurimisorganile teatanud pärast algse süüdistusakti kättesaamist, võivad need asjaolud kujutada endast täpseid ja objektiivseid tõendeid, mis võimaldavad asuda seisukohale, et kuna IRi oli vastavalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. mai 2012. aasta direktiivile 2012/13/EL, milles käsitletakse õigust saada kriminaalmenetluses teavet (ELT 2012, L 142, lk 1), teavitatud tema vastu esitatud süüdistuse laadist ja põhjusest ning sellest tulenevalt ka sellest, et toimub teda puudutav kohtulik arutelu, siis on ta õigusemõistmise eest kõrvalehoidmise kavatsusega sellelt aadressilt lahkudes, mille ta oli ametiasutustele andnud, neil asutustel takistanud teda ametlikult selle kohtuliku arutelu toimumisest teavitada. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu ülesanne on siiski kõiki põhikohtuasja asjaolusid arvestades läbi viia kogu vajalik kontroll.
- 59 Kõigist eeltoodud kaalutlustest tuleneb, et esitatud küsimustele tuleb vastata, et direktiivi 2016/343 artikleid 8 ja 9 tuleb tõlgendada nii, et süüdistatav isik, kelle asukohta ei ole pädevatel riigiasutustel vaatamata mõistlikele pingutustele õnnestunud kindlaks teha ja kellele nendel asutustel ei ole seetõttu õnnestunud kätte toimetada tema suhtes läbiviidava menetlusega seotud teavet, võidakse kohtu alla anda ja vastaval juhul tagaselja süüdi mõista, kuid tal peab põhimõtteliselt pärast selle süüdimõistva kohtuotsuse teatavakstegemist olema võimalik tugineda otseselt õigusele taotlema uut kohtulikku arutelu, mis on ette nähtud kõnealuses direktiivis, või

kasutada samaväärset õiguskaitsevahendit, mis võimaldab asja uut läbivaatamist tema juuresolekul. Nimetatud isikule võib selle õiguse andmisest siiski keelduda, kui täpsetest ja objektiivsetest tõenditest nähtub, et ta on saanud piisavalt teavet selle kohta, et toimub teda puudutav kohtulik arutelu, ning on oma tahtliku tegevusega ja kavatsusega hoida õigusemõistmisest kõrvale takistanud ametiasutusi talle kohtuliku arutelu toimumist ametlikult teatavaks tegemast.

Kohtukulud

- 60 Kuna põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus pooleli oleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse liikmesriigi kohus. Euroopa Kohtule seisukohtade esitamisega seotud kulusid, välja arvatud poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (neljas koda) otsustab:

Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta direktiivi (EL) 2016/343, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulik arutelul, artikleid 8 ja 9 tuleb tõlgendada nii, et süüdistatav isik, kelle asukohta ei ole pädevatel riigiasutustel vaatamata mõistlikele pingutustele õnnestunud kindlaks teha ja kellele nendel asutustel ei ole seetõttu õnnestunud kätte toimetada tema suhtes läbiviidava menetlusega seotud teavet, võidakse kohtu alla anda ja vastaval juhul tagaselja süüdi mõista, kuid tal peab põhimõtteliselt pärast selle süüdimõistva kohtuotsuse teatavakstegemist olema võimalik tugineda otseselt õigusele taotleda uut kohtulikku arutelu, mis on ette nähtud kõnealuses direktiivis, või kasutada samaväärset õiguskaitsevahendit, mis võimaldab asja uut läbivaatamist tema juuresolekul. Nimetatud isikule võib selle õiguse andmisest siiski keelduda, kui täpsetest ja objektiivsetest tõenditest nähtub, et ta on saanud piisavalt teavet selle kohta, et toimub teda puudutav kohtulik arutelu, ning on oma tahtliku tegevusega ja kavatsusega hoida õigusemõistmisest kõrvale takistanud ametiasutusi talle kohtuliku arutelu toimumist ametlikult teatavaks tegemast.

Allkirjad